כיתה ז' | תנ"ך | שיעור 2 מתוך 3 | 45 דק' | שמואל א ה, א-יב

ממלכתי: ספר שמואל א נלמד בחטיבת הביניים (קריאה ספרותית-היסטורית, דמויות וערכים). חמ"ד: בתכנית החמ"ד ספר שמואל א משויך לכיתה ח', והיחידה מתאימה גם לה; לימוד עם רש"י, רד"ק, מצודת דוד ואברבנאל. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

"והנה דגון נפל לפניו ארצה": הארון בארץ פלשתים

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את מסע הארון בערי פלשתים: אשדוד, גת ועקרון, ומה קרה בכל עיר
- התלמידים יסבירו מה מלמד סיפור נפילת דגון "לִפְנֵי אֲרוֹן ה'" פעמיים, ולמה הפעם השנייה שונה
- התלמידים ידונו בשאלה מה הפלשתים הבינו, ומה הם עדיין לא הבינו

❓ השאלה הגדולה של השיעור

הארון נשבה, אז מי בעצם ניצח?

בפרק ד נראה היה שה' "הפסיד" יחד עם ישראל. בפרק ה הארון לבדו, בלי צבא ובלי כהנים, נמצא בארץ האויב, ושם מתברר מי באמת חזק.

🧪 פתיחה

שואלים: "דמיינו שקבוצה ניצחה במשחק ולקחה את הגביע של הקבוצה השנייה. מה היא תעשה איתו?" (תציג אותו, תתגאה בו). "הפלשתים לקחו את הארון ושמו אותו בבית האל שלהם, דגון. בואו נראה מה קרה בבוקר".

📖 הסבר למורה

הארון בבית דגון (א-ב): הפלשתים מביאים את הארון מאבן העזר לאשדוד, ומעמידים אותו "אֵצֶל דָּגוֹן", האל שלהם. רש"י: "דְּמוּת עָשׂוּי כְּדְמוּת דָּג". אברבנאל מביא שתי דעות של חז"ל: אולי רצו לכבד את הארון, ואולי להראות שהאל המנוצח עומד ליד האל המנצח.

שני בקרים (ג-ה): בבוקר הראשון דגון "נֹפֵל לְפָנָיו אַרְצָה, לִפְנֵי אֲרוֹן ה'", כמו מי שמשתחווה. מצודת דוד: "כי חשבו שבמקרה נפל", ולכן החזירו אותו למקומו. בבוקר השני דגון נופל שוב, והפעם ראשו וכפות ידיו כרותים על המפתן. אברבנאל מסביר שהפעם השנייה באה "וכדי שלא יחשבו עוד שהיה במקרה". מכאן נולד מנהג: כהני דגון לא דורכים על המפתן "עַד, הַיּוֹם הַזֶּה".

"ותכבד יד ה'" (ו-ט): עכשיו המכה עוברת מן הפסל אל האנשים. אנשי אשדוד חולים במחלה קשה (טחורים, פצעים כואבים), והם מבינים: "כִּי-קָשְׁתָה יָדוֹ עָלֵינוּ, וְעַל דָּגוֹן אֱלֹהֵינוּ". סרני (מושלי) פלשתים מחליטים להעביר את הארון לגת, ושם המחלה פוגעת "מִקָּטֹן וְעַד-גָּדוֹל". שימו לב לביטוי "כבד" שחוזר בפרקים: עלי היה "כבד", עכשיו "ותכבד יד ה'", ובפרק ו ידברו על "כבוד" לה'.

עקרון (י-יב): כשהארון מגיע לעקרון, האנשים צועקים עוד לפני שקורה משהו: "לַהֲמִיתֵנִי וְאֶת-עַמִּי". הסרנים מחליטים: "שַׁלְּחוּ אֶת-אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשֹׁב לִמְקוֹמוֹ". הפרק נגמר בצעקה: "וַתַּעַל שַׁוְעַת הָעִיר, הַשָּׁמָיִם". הארון שנלקח כשלל הפך לבעיה שאף עיר לא רוצה.

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

שמואל א פרק ה, פסוקים א-ה

(א) וּפְלִשְׁתִּים, לָקְחוּ, אֶת, אֲרוֹן הָאֱלֹהִים; וַיְבִאֻהוּ מֵאֶבֶן הָעֵזֶר, אַשְׁדּוֹדָה.

(ב) וַיִּקְחוּ פְלִשְׁתִּים אֶת-אֲרוֹן הָאֱלֹהִים, וַיָּבִאוּ אֹתוֹ בֵּית דָּגוֹן; וַיַּצִּיגוּ אֹתוֹ, אֵצֶל דָּגוֹן.

(ג) וַיַּשְׁכִּמוּ אַשְׁדּוֹדִים, מִמָּחֳרָת, וְהִנֵּה דָגוֹן נֹפֵל לְפָנָיו אַרְצָה, לִפְנֵי אֲרוֹן ה'; וַיִּקְחוּ, אֶת-דָּגוֹן, וַיָּשִׁבוּ אֹתוֹ, לִמְקוֹמוֹ.

(ד) וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר, מִמָּחֳרָת, וְהִנֵּה דָגוֹן נֹפֵל לְפָנָיו אַרְצָה, לִפְנֵי אֲרוֹן ה'; וְרֹאשׁ דָּגוֹן וּשְׁתֵּי כַפּוֹת יָדָיו, כְּרֻתוֹת אֶל-הַמִּפְתָּן – רַק דָּגוֹן, נִשְׁאַר עָלָיו.

(ה) עַל-כֵּן לֹא-יִדְרְכוּ כֹהֲנֵי דָגוֹן וְכָל-הַבָּאִים בֵּית-דָּגוֹן, עַל-מִפְתַּן דָּגוֹן – בְּאַשְׁדּוֹד: עַד, הַיּוֹם הַזֶּה.

שמואל א פרק ה, פסוקים ו-יב

(ו) וַתִּכְבַּד יַד-ה' אֶל-הָאַשְׁדּוֹדִים, וַיְשֹׁמֵם; וַיַּךְ אֹתָם (בעפלים) [בַּטְּחֹרִים], אֶת-אַשְׁדּוֹד וְאֶת-גְּבוּלֶיהָ.

(ז) וַיִּרְאוּ אַנְשֵׁי-אַשְׁדּוֹד, כִּי-כֵן; וְאָמְרוּ, לֹא-יֵשֵׁב אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עִמָּנוּ – כִּי-קָשְׁתָה יָדוֹ עָלֵינוּ, וְעַל דָּגוֹן אֱלֹהֵינוּ.

(ח) וַיִּשְׁלְחוּ וַיַּאַסְפוּ אֶת-כָּל-סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים אֲלֵיהֶם, וַיֹּאמְרוּ מַה-נַּעֲשֶׂה לַאֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמְרוּ, גַּת יִסֹּב אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל; וַיָּסֵבּוּ, אֶת-אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל.

(ט) וַיְהִי אַחֲרֵי הֵסַבּוּ אֹתוֹ, וַתְּהִי יַד-ה' בָּעִיר מְהוּמָה גְּדוֹלָה מְאֹד, וַיַּךְ אֶת-אַנְשֵׁי הָעִיר, מִקָּטֹן וְעַד-גָּדוֹל; וַיִּשָּׂתְרוּ לָהֶם, (עפלים) [טְחֹרִים].

(י) וַיְשַׁלְּחוּ אֶת-אֲרוֹן הָאֱלֹהִים, עֶקְרוֹן; וַיְהִי, כְּבוֹא אֲרוֹן הָאֱלֹהִים עֶקְרוֹן, וַיִּזְעֲקוּ הָעֶקְרֹנִים לֵאמֹר הֵסַבּוּ אֵלַי אֶת-אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, לַהֲמִיתֵנִי וְאֶת-עַמִּי.

(יא) וַיִּשְׁלְחוּ וַיַּאַסְפוּ אֶת-כָּל-סַרְנֵי פְלִשְׁתִּים, וַיֹּאמְרוּ שַׁלְּחוּ אֶת-אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשֹׁב לִמְקוֹמוֹ, וְלֹא-יָמִית אֹתִי, וְאֶת-עַמִּי: כִּי-הָיְתָה מְהוּמַת-מָוֶת בְּכָל-הָעִיר, כָּבְדָה מְאֹד יַד הָאֱלֹהִים שָׁם.

(יב) וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא-מֵתוּ, הֻכּוּ (בעפלים) [בַּטְּחֹרִים]; וַתַּעַל שַׁוְעַת הָעִיר, הַשָּׁמָיִם.

שם ה' מובא בכתיב ה'. במקום שיש כתיב וקרי, הכתיב בסוגריים עגולים והקרי בסוגריים מרובעים. הפרק מובא במלואו, בשני חלקים: דגון באשדוד, והמכה בערי פלשתים.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "וְהִנֵּה דָגוֹן נֹפֵל לְפָנָיו אַרְצָה, לִפְנֵי אֲרוֹן ה'" (שמואל א ה, ג)

💭 **מפרשים:** רד"ק: "נופל לפניו. כמו על פניו". מצודת דוד: אנשי אשדוד "חשבו שבמקרה נפל". הנפילה על הפנים נראית כמו השתחוויה לפני הארון.

📜 **כתוב:** "וְרֹאשׁ דָּגוֹן וּשְׁתֵּי כַּפּוֹת יָדָיו, כְּרֻתוֹת אֶל-הַמִּפְתָּן" (שמואל א ה, ד)

💭 **מפרשים:** רד"ק: "והמפתן היא האסקופא התחתונה". הוא מביא ש"דגון" היה חציו דג וחציו אדם, ולכן "רק דגון נשאר עליו צורת דג נשאר עליו".

📜 **כתוב:** "שַׁלְּחוּ אֶת-אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשֹׁב לִמְקוֹמוֹ" (שמואל א ה, יא)

💭 **מפרשים:** מצודת דוד: "מלבד מכת העפולים, היתה בהם מגפת ה'". הפלשתים כבר מבינים שהארון אינו שלל רגיל.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), לוח, דף עבודה, מפת ערי פלשתים (אשדוד, גת, עקרון)

1. פתיחה: מה עושים עם גביע של היריב? (4 דקות)
2. קריאה מודרכת בפסוקים א-ה: שני הבקרים בבית דגון, השוואה על הלוח (12 דקות)
3. עבודה בקבוצות: כל קבוצה מקבלת עיר (אשדוד, גת, עקרון) ומסכמת מה קרה בה ואיך הגיבו (12 דקות)
4. דיון כיתתי: מי ניצח באמת? מה הפלשתים הבינו? (9 דקות)
5. דף עבודה, שאלות 1-3 (6 דקות)
6. כרטיס יציאה (2 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. איפה הניחו הפלשתים את הארון בהתחלה?
2. מה ההבדל בין מה שקרה לדגון בבוקר הראשון לבוקר השני?
3. לאילו ערים הועבר הארון, ומה קרה בכל אחת?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה לדעתכם הפלשתים החזירו את דגון למקומו אחרי הבוקר הראשון?
2. מה אפשר ללמוד מכך שדגון נפל "לפני ארון ה'", כמו משתחווה?
3. למה אנשי עקרון צועקים עוד לפני שהמחלה מגיעה אליהם?

הערכה (מה דעתי?)

1. בפרק ד ישראל הפסידו, ובפרק ה הפלשתים סובלים. איך זה משנה את מה שחשבנו בסוף פרק ד?
2. האם קל להודות שטעינו כשמשהו לא מסתדר? מה עזר לפלשתים להודות?

🏁 סיכום השיעור

הפלשתים חשבו שניצחו גם את ישראל וגם את אלוהי ישראל. אבל דגון נופל לפני הארון פעמיים, והמכה פוגעת באשדוד, בגת ובעקרון. הארון, בלי צבא, מראה שכוחו של ה' לא נשבה. בסוף הפרק הפלשתים רוצים להחזיר אותו.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

השלימו: "בבוקר השני דגון נפל שוב, והפעם... , ולכן אי אפשר היה לומר שזה מקרה".

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ספרותית: מבנה של שלוש ערים והחרפה הדרגתית; שני בקרים כמו "ניסוי וחזרה".
- מוטיב "כבד/כבוד" בפרקים ד-ו: עלי הכבד, יד ה׳ הכבדה, הכבוד שגלה.
- רקע היסטורי: חמש ערי פלשתים (אשדוד, עזה, אשקלון, גת, עקרון) והאל דגון.
- דיון ערכי: יכולת להודות בטעות ולשנות כיוון.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- לימוד עם רש"י, רד"ק ומצודת דוד: דמות דגון, המפתן, "ותכבד יד ה׳".
- אברבנאל ומדרש שמואל: למה הניחו את הארון ליד דגון (כבוד או השפלה).
- דגש אמוני: גם כשהארון בשבי, ה׳ מראה את כוחו ואת אפסות האלילים.
- קישור למכות מצרים: הפלשתים עצמם הזכירו אותן בפרק ד, ועכשיו הם חווים מכה דומה.

💡 הערות למורה

המחלה (טחורים) מתוארת בפסוקים; אפשר להסביר בקצרה "מחלה קשה וכואבת" ולא להתעכב. כדאי לסמן על מפה את שלוש הערים: הארון "מסתובב" בארץ פלשתים כמו תפוח אדמה לוהט. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

בדף העבודה: השוואה בין שני הבקרים, טבלת שלוש הערים, שאלה על מה שהבינו הפלשתים, ובסוף משימת סיכום קצרה. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- שמואל א פרק ה, מכון ממרא
- רש"י על שמואל א ה, ספריא
- רד"ק על שמואל א ה, ספריא
- מצודת דוד על שמואל א ה, ספריא
- אברבנאל על שמואל א ה, ספריא

מחוון: "והנה דגון נפל לפניו ארצה": הארון בארץ פלשתים

1. בוקר ראשון: דגון נפל על פניו לפני הארון; החזירו אותו למקומו (חשבו שזה מקרה). בוקר שני: דגון נפל שוב, ראשו וכפות ידיו כרותים על המפתן; מאז כהני דגון לא דורכים על המפתן.
2. פעם אחת אפשר לחשוב שזה מקרה. בפעם השנייה, כשהפסל גם נשבר, ברור שזה לא מקרה אלא כוח ה׳.
3. אשדוד: דגון נפל, והאנשים חלו במחלה קשה. גת: מהומה גדולה, המחלה פגעה "מקטן ועד גדול". עקרון: האנשים צעקו מפחד, הייתה "מהומת מות", והסרנים החליטו להחזיר את הארון.
4. הם הבינו שהמכה באה מאלוהי ישראל, ושהוא חזק מדגון, ולכן הארון לא יכול להישאר אצלם.
5. תשובה מנומקת. כיוון: ה׳ "ניצח": בלי צבא, הארון הפיל את דגון והביא מכה על ערי פלשתים, עד שרצו להחזיר אותו.
6. יומן טוב כולל: הבוקר הראשון (נפילה, החזרה למקום), הבוקר השני (ראש וידיים כרותים על המפתן), ומסקנה (הארון חזק מדגון, אולי צריך להחזיר אותו). (ניקוד מוצע: 2 פרטים מדויקים 2, מסקנה 2, כתיבה בגוף ראשון 1.)

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רד"ק, מצודת דוד ואברבנאל מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. ממלכתי: ספר שמואל א נלמד בחטיבת הביניים (קריאה ספרותית-היסטורית, דמויות וערכים). חמ"ד: בתכנית החמ"ד ספר שמואל א משויך לכיתה ח׳, והיחידה מתאימה גם לה; לימוד עם רש"י, רד"ק, מצודת דוד ואברבנאל. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.